

prof. dr hab. Urszula Bartkiewicz
sztuki muzyczne (instrumentalistyka)
Akademia Muzyczna im. Feliksa Nowowiejskiego w Bydgoszczy

Warszawa, 2 maja 2019 r.

Akademia Muzyczna w Krakowie
Dziekan Wydziału Instrumentalnego
wpłynęło dnia ...2019-05-07...
nr ..... mgr Małgorzata Krowicka

RECENZJA

w przewodzie doktorskim Pani mgr Marii Erdman, przygotowana na zlecenie Rady Wydziału Instrumentalnego Akademii Muzycznej w Krakowie, na podstawie ustawy z dnia 14.03.2003 roku o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, Dz. U. Nr 65, poz. 595 wraz z późniejszymi zmianami.

Dotyczy:

Uchwały Rady Wydziału Instrumentalnego z dnia 24 listopada 2010 r. w sprawie:

- wszczęcia, na wniosek Pani mgr Marii Erdman z dnia 2 listopada 2010 r., przewodu na stopień doktora sztuki (sztuki muzyczne, instrumentalistyka).

Uchwały Rady Wydziału Instrumentalnego z dnia 27 lutego 2019 r. w sprawie:

- wyznaczenia recenzenta.

Do nadesłanego mi przez przewodniczącego Rady pisma sygnowanego datą 27 marca 2019 r., z informacją o wyznaczeniu mej osoby recenzentem pracy doktorskiej Pani mgr Marii Erdman została dołączona dokumentacja:

- uchwała o wszczęciu przewodu doktorskiego,
- uchwała o wyznaczeniu mojej osoby recenzentem pracy doktorskiej Kandydatki,
- 1 egz. pracy doktorskiej,
- 1 egz. dokumentacji dorobku Kandydatki.

Podstawowe dane o Kandydatce:

Pani Maria Erdman urodzona w Warszawie 2 kwietnia 1974 roku:

- w roku 1998 ukończyła z wynikiem celującym Akademię Muzyczną w Warszawie (obecnie UMFC), kierunek studiów kompozycja i teoria muzyki, otrzymując tytuł mgr sztuki,
- w roku 1999 ukończyła z wynikiem bardzo dobrym Akademię Muzyczną w Warszawie (obecnie UMFC), kierunek instrumentalistyka, w zakresie gry na organach, otrzymując tytuł mgr sztuki,
- w roku 2002 ukończyła dwuletnie studia podyplomowe w Conservatorium van Amsterdam w Holandii w zakresie gry na klawikordzie i organach.

DOROBEK ARTYSTYCZNY, NAUKOWY, TWÓRCZE PRACE ZAWODOWE, DZIAŁALNOŚĆ POPULARYZUJĄCA NAUKĘ I SZTUKĘ

Działalność artystyczna mgr Marii Erdman:

Kandydatka od roku 1991 prowadzi intensywną działalność artystyczną, uczestnicząc w wydarzeniach artystycznych, zarówno w Polsce, jak i za granicą. Występuje zarówno solo jako organistka, klawikordzistka i klawesynistka, jak i w zespołach kameralnych oraz z

orkiestrą. Na szczególne podkreślenie zasługuje artystyczna działalność klawikordowa, ponieważ Maria Erdman była pierwszym i przez wiele lat jedynym muzykiem w Polsce grającym na klawikordzie. Jej kunszt wykonawczy na tym instrumencie jest wysokiej próby, podobnie jak dokonania artystyczne na organach, a także na klawesynie, na którym Kandydatka z pasją rozwijała także popularyzowanie sztuki realizacji basso continuo w dydaktyce. W latach, które obejmuje dokumentacja przewodowa tj. od 1991 – 2010 roku Maria Erdman brała udział w koncertach w wielu prestiżowych salach, cyklach i festiwalach w Polsce m.in. w Warszawie, Katowicach, Bydgoszczy, Opolu, Legnicy, Kłodzku, Żarach, Mielcu, Kętrzynie, Sieniawie, Laskach, Ciechanowie, Narolu, Mławie, Krakowie, Poznaniu, Olsztynie, Wrocławiu, Gliwicach, Białymstoku oraz za granicą w Holandii (Amsterdam, Utrecht, Durgerdam, Driehuis, Zuid Velsen, Duinlust, Sin Pancras, Amsterlande, Heemstede), w Niemczech (Schwabmünchen, Frankfurt nad Odrą, Münster, Wolfenbüttel, Siegen, Kappenberg), w Hiszpanii (Vélez Rubio), we Włoszech (Magnano), na Węgrzech (Budapeszt, Tokaj). Maria Erdman współpracuje z wieloma wybitnymi muzykami specjalizującymi się w wykonawstwie muzyki dawnej.

Repertuar publicznych prezentacji dzieł artystycznych Kandydatki jest bardzo obszerny. Zawiera wiele utworów renesansowych kompozytorów, w tym polskich oraz pochodzących z polskich tabulatur. Silnie reprezentowana jest muzyka twórców z XVII i XVIII wieku, m.in. J. P. Sweelincka, S. Scheidta, H. Scheidemanna, J. A. Reinckena, G. Frescobaldiego, J. J. Frobergera, D. Buxtehudego, H. J. Pachelbela, L. Couperina, J. S. Bacha, G. F. Haendla, G. Ph. Telemanna, F. Geminianiego, J. Ph. Kirnbergera, C. Ph. E. Bacha, J. Ch. Bacha, J. G. Goldberga, A. Solera, J. Haydna, J. Elsnera, a także późniejszych, m.in. F. Mendelssohna-Bartholdiego, C. Francka, F. Nowowiejskiego, T. Paciorkiewicza.

W roku 2004 Maria Erdman wydała CD, na którym prezentuje swoje klawikordowe interpretacje utworów pochodzących z 1768 roku ze Starosądeckiego Kancjonału Fabiańskiej. W 2010 roku Kandydatka wzięła udział w prestiżowym projekcie nagraniowym Cabezón500, organizowanym w Hiszpanii przez Festival Internacional de Música de Teckla Española.

Pasja odkrywania mało znanych dzieł muzycznych, w tym polskich, a także prowadzone w związku z tym badania i dzielenie się ich rezultatami podczas publicznych prezentacji oraz wysokie walory artystyczne i duża wiedza Marii Erdman powodują, że wiele wydarzeń artystycznych kreowanych przez Kandydatkę ma charakter działalności popularyzującej naukę i sztukę, szczególnie polską, o ogólnopolskim i międzynarodowym zasięgu.

Kandydatka ma w dorobku twórcze prace zawodowe, w tym dydaktyczne, m.in. jako:

- nauczyciel przedmiotów teoretycznych (harmonia, kształcenie słuchu) w Państwowym Liceum Muzycznym im. Karola Szymanowskiego w Warszawie (1998-1999),
- członek zespołu wokalnego „La Tempesta” oraz Chóru Warszawskiej Opery Kameralnej (1994-2000),
- organistka w Kapelani Kościoła Anglikańskiego w Warszawie (2003-2009),
- prowadząca autorskie zajęcia edukacyjne z udziałem prezentacji klawikordowych pt. „Domowe muzykowanie Marii Kazimiery” w Pałacu w Wilanowie, we współpracy z Pracownią Edukacji Muzeum (od 2003),
- nauczyciel gry na organach, klawikordzie i basso continuo w Zespole Państwowych Szkół Muzycznych im. F. Chopina w Warszawie (od 2005),
- prowadząca zajęcia fakultatywne „Klawikord” w Akademii Muzycznej w Krakowie (od 2009),
- prowadząca wiele kursów i warsztatów wykonawstwa muzyki dawnej m.in. w szkołach muzycznych w Warszawie, Opolu, Laskach, Poznaniu, w Akademii Muzycznych w

Bydgoszczy, Katowicach, Krakowie, Warszawie, Wrocławiu, a także na Uniwersytecie Wrocławskim.

Dorobek naukowy mgr Marii Erdman- referaty, publikacje:

- w latach objętych dokumentacją przewodową Kandydatka brała udział w ogólnopolskich i międzynarodowych konferencjach naukowych, na których prezentowała referaty:

- *Klawikord w świetle wybranych aspektów praktyki improwizacji w muzyce klawiszowej w epoce Baroku* (II Ogólnopolskie Seminarium „Improwizacja w muzyce Baroku”, Akademia Muzyczna, Bydgoszcz 2003),

- *The Tablature of Music or Musical Practice by Jan Alexander Gorczyn: a Source for the Polish Clavichord Practice in the Seventeenth Century* (VI Międzynarodowe Sympozjum, International Centre for Clavichord Studies, Magnano, Włochy 2003),

- *Das Repertoire der polnischen Klaviermusik im achtzehnten Jahrhundert* (Sympozjum Deutsches Clavichord Societät, Frankfurt n/Odrą, Niemcy 2004),

- *The repertoire connections in the Spanish and Polish keyboard music in the 16th century* (Sesja Naukowa na Międzynarodowym Festiwalu Hiszpańskiej Muzyki Klawiszowej, Mojacar, Hiszpania 2004),

- *Kancjonał Fabiańskiej (1768) jako przykład wpływu stylu galant na muzykę klawiszową klasztoru Klarysek w Starym Sączu* (III Seminarium Muzyki Dawnej, Akademia Muzyczna, Bydgoszcz 2005),

- *The infiltration of the lute repertoire into keyboard music in Poland in the sixteenth century* (VII Międzynarodowe Sympozjum, International Centre for Clavichord Studies, Magnano, Włochy 2005),

- *A Stary Sącz Manuscript* (Symposium Naukowe, Russell Collection of Historical Instruments, Edynburg, Szkocja 2006),

- *Repertuar polskiej muzyki klawiszowej w XVIII wieku* (konferencja jubileuszowa Katedry Organów, Akademia Muzyczna, Kraków 2008),

- *Aplikatura w klawiszowej muzyce hiszpańskiej XVI wieku na przykładzie Diferencias sobre La Gallarda Milanese Antoniego de Cabezóna* (seminarium naukowe, Akademia Muzyczna, Bydgoszcz 2008).

- wśród publikacji mgr Marii Erdman znajdują się m.in:

- *Klawikord w świetle wybranych aspektów praktyki improwizacji w muzyce klawiszowej w epoce Baroku*, „Improwizacja w muzyce Baroku”, seria „Prace zbiorowe” nr 19, Akademia Muzyczna, Bydgoszcz 2004,

- *Tabulatura muzyki albo zaprawa muzyczna Jana Aleksandra Gorczyńskiego, jako źródło wiedzy o klawikordzie i praktyce wykonawczej w siedemnastowiecznej Polsce*, „Muzyka” nr 3, 2004,

◦ *The Tablature of Music or Musical Practice by Jan Alexander Gorczyn: a Source for the Polish Clavichord Practice in the Seventeenth Century*, "De Clavichordio" VI, Magnano 2003,

◦ *The infiltration of the lute repertoire into keyboard music in Poland in the sixteenth century*, "De Clavichordio" VII, Magnano 2005,

◦ *The repertoire-related connections in the Spanish and Polish keyboard music in the 16th century*, "Five Centuries of Spanish Keyboard Music", ed. Asociación Cultural LEAL 2007,

◦ *Kancjonał Fabiańskiej (1768) jako przykład wpływu stylu Galant na muzykę klawiszową klasztoru Klarysek w Starym Sączu*, „Musica varia”, Akademia Muzyczna, Bydgoszcz 2008.

● mgr Maria Erdman była zatrudniona w projektach wydawniczych:

◦ „Fiori Musicali” Girolamo Frescobaldiego pod red. Christophera Stenbridge, wyd. „Armelin Musica” – Kandydatka brała udział w kwerendach źródłowych,

◦ „Wybrane utwory organowe Mieczysława Surzyńskiego”, dokończenie projektu Ojca – prof. dr hab. Jerzego Erdmana. Projekt finansowany przez Komitet Badań Naukowych, 2000-2001- Kandydatka brała udział w przygotowaniu wydania,

◦ „Polska Muzyka Klawiszowa z Wydawnictwa Józefa Elsnera na klawesyn lub fortepian” pod red. Urszuli Bartkiewicz, Akademia Muzyczna Bydgoszcz 2008 – Kandydatka była konsultantem w zakresie klawikordowej praktyki wykonawczej z obszaru twórczości zawartej w wydawanym zbiorze.

Chociaż dorobek artystyczny, naukowy i dydaktyczny Kandydatki nie podlega ocenie należy z dużą satysfakcją stwierdzić, że osiągnięcia artystyczne i badawcze Pani mgr Marii Erdman stanowią znaczący wkład w kulturę muzyczną, zarówno na terenie kraju, jak również poza granicami Polski.

OCENA PRACY DOKTORSKIEJ

Praca doktorska Pani mgr Marii Erdman pod tytułem „**Szesnastowieczna praktyka wykonawcza i jej związki z techniką kompozytorską na przykładzie intawolacji świeckich utworów wokalnych w polskich tabulaturach klawiszowych**” składa się z dzieła artystycznego zarejestrowanego na nośniku elektronicznym oraz opisu, stanowiących łącznie pracę pod wspomnianym tytułem. Nagranie zrealizowano w sierpniu 2018 r. na klawikordzie – kopii instrumentów z XVII wieku (dziewięć utworów), w listopadzie 2018 r. na organach z 1704 roku w kościele św. Krzyża w Krakowie (siedem utworów) oraz na klawesynie – kopii klawesynu flamandzkiego (trzy utwory).

Dzieło artystyczne przedstawia:

● siedem utworów z Tabulatury Jana z Lublina (1537-1548):

Clément Janequin *L'Alouette* [klawesyn],

La Guerre [organy],

Plus mille regres 1547 [klawikord],

<i>Fuggi fuggi coro mio</i>	[klawikord],
<i>Dulce memorie</i>	[klawesyn],
<i>Arsi sparsi</i>	[klawesyn],
<i>Aleijć nade mną Wenus</i>	[klawikord].

● trzy utwory z Tabulatury klasztoru św. Ducha w Krakowie (1548):

<i>Trocz lychyer</i>	[organy],
<i>Animoso meo desiderio</i>	[klawikord],
<i>Per mio bente veder Italicum</i>	[organy].

● siedem utworów z Tabulatury Gdańskiej (1591):

<i>Dulcis memoria et suavis recordatio</i>	[klawikord],
<i>Orlandus a 5/Susanna se videns rapi stupandam</i>	[klawikord],
<i>Orcombien aut sic Deus dilexit mundum aut Tonus 2dus</i>	[klawikord],
<i>Jomison aut siginet aut Fera Bosco/Egidus Lucifer</i>	[klawikord],
<i>Ardant amour/Orlandus</i>	[klawikord],
<i>Donnes secours/Aut://Petit Johan de Latre</i>	[organy],
<i>Hispanum ad coenam/Mercator vo/caret</i>	[organy].

● dwa utwory z Tabulatury Jana Fischera z Morąga (1595):

<i>Di faville d'Amor</i>	[organy],
<i>Vestiva i colli</i>	[organy].

Zgodnie z wyznaczonym sobie celem pracy, czyli możliwie najpełniejszym uwzględnieniem renesansowej praktyki wykonawczej, Maria Erdman podzieliła materiał muzyczny dzieła pomiędzy organy, klawikord i klawesyn - trzy instrumenty klawiszowe współistniejące w renesansowym obiegu wykonawczym. Kierując się walorami brzmieniowymi instrumentów, ich idiomatycznymi oraz wyrazowymi uwarunkowaniami, a także uwzględniając zawartość retoryczną poszczególnych utworów dzieła, Artystka wykreowała bardzo przekonujące dzieło artystyczne. Klawikordowe interpretacje Marii Erdman ukazują pełen niezwyklej finezji kunszt wykonawczy Artystki. Każda z dziewięciu intawolacji – *Plus mille regres*, *Fuggi fugi cor mio*, *Aleijć nade mną Wenus*, *Animoso meo desiderio*, *Dulcis memoria et suavis recordatio*, *Susanna se videns rapi stupandam*, *Orcombien*, *Jomison*, czy *Ardant amour* - prezentuje wysokiej klasy artyzm wykonawczy, ukazując niezwykle walory wyrazowe poszczególnych kompozycji dzięki precyzji i subtelności cieniowania i niuansowania brzmienia instrumentu w każdym zakresie, a szczególnie w kwestii dynamiki, jak i związanych z nią artykulacji i frazowania. Właściwości brzmieniowe organów z ich największymi spośród instrumentów klawiszowych możliwościami różnicowania kolorystycznego Maria Erdman wyeksponowała w wykonaniu siedmiu intawolacji – *La Guerre*, *Trocz lychyer*, *Per mio bente veder Italicum*, *Donnes secours*, *Hispanum ad coenam*, *Di faville d'Amor*, *Vestiva i Colli*. Dobiera w nich rejestracje i wszystkie środki wyrazu tak, aby uzyskać różnorodne odcienie wyrazu muzycznego. Jej organowe interpretacje pozwalają usłyszeć w utworach (zgodnie z opisem Artystki) „bitewny zgiełk, powściągliwy smutek, słodycz pełną oczekiwania”, a także „poetycki i refleksyjny, czy rubaszny” charakter kompozycji. Klawesyn został obsadzony w trzech intawolacjach – *L'Alouette*, *Dulce memorie*, *Arsi sparsi*. Także w tym wypadku kunszt wykonawczy jest wysokiej próby i świadczy o wybitnych możliwościach artystycznych i warsztatowych Marii Erdman.

Artystka dobrała utwory i uporządkowała je na nośniku elektronicznym w taki sposób, aby jak najpełniej ukazać różnorodne aspekty szesnastowiecznej praktyki wykonawczej intawolacji świeckich utworów wokalnych zaczerpniętych z polskich tabulatur klawiszowych. Wnikliwe poznanie i zbadanie tego repertuaru to klucz do rozumienia tych utworów oraz innych dzieł z tego okresu, ale także celne ukierunkowanie poszukiwań interpretacyjnych w zakresie dzieł późniejszych. Rozprawa doktorska Marii Erdman ukazuje jak bardzo szeroki jest zakres twórczych wyzwań stawianych wykonującemu ten repertuar muzykowi. Badając tego rodzaju kompozycje i przygotowując interpretację ich muzycznej treści wykonawca, nie naruszając pryncypiów określonego stylu i zapisu utworu, podejmuje własne decyzje artystyczne w kwestii doboru praktycznie wszystkich środków wykonawczych takich jak tempo, prowadzenie narracji muzycznej, w tym – związanych ze zjawiskiem *sprezzatury* - artykulacji, frazowania, dynamiki, rytmiki i organizacji czasu, sposobu wykonywania figur ozdobnych i wszelkich diminucji, a także improwizowane zdobnictwo. Maria Erdman jest tego w pełni świadoma i w pełni z tych swoich wykonawczych praw korzysta tworząc przekonującą koncepcję interpretacyjną dzieła. Dzięki swym wysokim artystycznym, muzycznym i intelektualnym kompetencjom ukazuje zarówno niekwestionowane walory artystyczne opracowanego dzieła, jak i swój własny, oryginalny twórczy potencjał. Dzieło artystyczne przedstawione jest przez Marię Erdman w taki sposób, że słuchacz śledzi jego przebieg i daje się poruszyć naturalnemu pięknu i duchowemu oddziaływaniu. Poszczególne decyzje instrumentacyjne pozwalają na uzyskanie niezwykle bogactwa efektów brzmieniowych, co dodatkowo wpływa na bardzo dobry odbiór tej muzyki.

Kształt dzieła oraz sztuka wykonawcza Kandydatki są godne najwyższej oceny. Ich szczegółową problematykę i założony cel artystyczny czytelnie przedstawia obszerny opis dzieła artystycznego.

Część opisowa jest bardzo dobrze opracowana pod względem formalnym, metodycznym i merytorycznym. Autorka umiejętnie porusza się w obranej tematyce, dzięki czemu jest ona przedstawiona w sposób pozwalający śledzić przebieg prowadzonej przez M. Erdman pracy badawczej. Jak pokazuje opis Autorka, aby stworzyć artystyczną koncepcję dzieła i nadać mu postać brzmieniową, dokładnie zdefiniowała cel pracy i ustaliła zakres i stan badań oraz metody pracy. W rozdziale II szczegółowo opisała materiał badawczy, a także omówiła gatunki poetyckie zastosowane w utworach wokalnych poddanych intawolacji. Bardzo wartościowe są przedstawione w rozdziale III rezultaty badań techniki intawolacji. Wnikliwe ich omówienie stanowi cenne źródło wiedzy dla każdego wykonawcy renesansowej muzyki klawiszowej, podobnie jak rozdział IV, w którym Autorka szeroko opisuje renesansową praktykę wykonawczą, uwzględniając wszelkie jej aspekty konieczne do stworzenia świadomej i zgodnej ze stylem kreacji artystycznej zaplanowanego dzieła. W rozdziale tym znajduje się bardzo rzetelne omówienie problematyki wykonawczej związanej z wybranymi do pracy doktorskiej intawolacjami. Autorka zastrzega się, że wiele kwestii zostawia otwartych, ponieważ wymagają przyszłych badań. Jest to oczywiste przy tak dużej ilości nadal nieprzebadanych źródeł muzycznych. Warto także zauważyć, że niewielki udział renesansowego repertuaru w wykonawstwie muzyki klawiszowej w dużym stopniu wynika z braku współczesnych, krytycznych edycji utworów, a także niedostatku polskojęzycznych publikacji zajmujących się problematyką wykonawczą z tego obszaru. Tak więc należy stwierdzić, że swoją rozprawą doktorską Maria Erdman odpowiada na duże i nadal rosnące zapotrzebowanie środowiska, także edukacyjnego, na prace tego rodzaju.

Cennym elementem rozprawy jest również bibliografia, w której Autorka umieszcza obszerny wykaz prac stanowiących zarówno źródła historyczne, jak i publikacje współczesne.

Dołączone do pracy materiały nutowe poszczególnych utworów bardzo ułatwiają śledzenie wywodów Autorki.

Opis jest zintegrowany z dziełem artystycznym i rzetelnie prezentuje rezultaty badań M. Erdman. Zawiera bardzo dużo cennych informacji historycznych i przemyśleń. Dociekliwość z jaką Maria Erdman bada kontekst historyczny dzieła ma swoje odzwierciedlenie w ostatecznym kształcie brzmieniowym prezentowanych utworów.

Konkluzja:

Praca doktorska Pani mgr Marii Erdman ma ogromny walor poznawczy i edukacyjny poprzez swą formę i twórczą treść artystyczną. Odpowiada kierunkowi zainteresowania artystycznego Kandydatki. Wnikliwie i rzetelnie ujmuje pomijany lub marginalnie traktowany w dotychczasowych publikacjach temat dotyczący szesnastowiecznej praktyki wykonawczej i jej związków z techniką kompozytorską na przykładzie wybranych intawolacji z polskich tabulatur klawiszowych.

Przedstawiając w opisie dzieła artystycznego całościowy obraz tych zagadnień wraz ze szczegółową analizą artystyczną, praca może być bardzo przydatna w badaniach naukowych, artystycznych i dydaktyce. W całości zawartość rozprawy doktorskiej Kandydatki stanowi znaczący wkład w rozwój reprezentowanej przez Nią dyscypliny artystycznej, jak i całej dziedziny sztuki.

Podsumowując:

Stwierdzam, że mgr Maria Erdman zaprezentowała oryginalne rozwiązanie problemu artystycznego i wykazała się głęboką wiedzą teoretyczną w dyscyplinie sztuk muzycznych, a także umiejętnościami do prowadzenia samodzielnej pracy artystycznej. Recenzowana praca odpowiada warunkom i wymogom określonym w przepisach.

Rozprawę doktorską Pani mgr Marii Erdman przyjmuję w całości i wnoszę o dopuszczenie Kandydatki do dalszej procedury przewodowej.

prof. dr hab. Urszula Bartkiewicz